

Programi i izračunljive funkcije

*I cijeli ovi besporeci
po poretku nekome sljeduju.
Nad svom ovom grdnom mješavinom
opet umna sila toržestvuje.*

Njegoš

1. Programski jezik S

[ta se može izračunati? Da li se baš sve može izračunati? Kako se može izračunavati? Odgovor na ova i druga pitanja, kojima se bavi **teorija izračunljivosti**, pokušaćemo da nađemo polazeći od elementarnih računskih operacija.

Definisaćemo, najprije, jedan poseban jezik, koji ćemo zvati jezik S. Zatim ćemo pokazati da, iako elementaran, jezik S može poslužiti i za najsloženija izračunavanja. Zapravo, pokazaćemo da je dovoljan za bilo koje izračunavanje koje se može izraziti nekim **algotitmom**. Drugim riječima, sve što se može izračunati (prikazati algoritmom) može se izraziti jezikom S, pa je na taj način jezik S **univerzalan programski jezik**. Ali, krenimo redom.

Počnimo najprije sa osnovnim elementima jezika S. Vrijable jezika S su slovne oznake za nenegativne cijele brojeve.

Slova $X_1, X_2, X_3, \dots$ zvaćemo **ulaznim varijablama**.

Slova $Z_1, Z_2, Z_3, \dots$ zvaćemo **lokalnim varijablama**.

Slovo Y zvaćemo **izlaznom varijablom**.

Ponekad ćemo, zbog jasnoće teksta, izostavljati indeks varijable, to jest umjesto X_1 , pisaćemo X ili umjesto Z_1 pisaćemo Z (za varijable sa indeksom 1).

U jeziku S moći ćemo da pišemo različite **instrukcije**; a pod **programom** ćemo podrazumijevati konačnu **listu instrukcija**.

Na primjer, za svaku varijablu V možemo definisati instrukciju:

$$V \leftarrow V + 1.$$

Jedan prost primjer programa u jeziku S:

$$\begin{aligned} X &\leftarrow X + 1 \\ X &\leftarrow X + 1 \end{aligned}$$

"**Izvršavanje**" ovog programa ima za efekat da se poveća vrijednost varijable X za 2.

Pored varijabli, za potrebe pisanja programa, korist ćemo i **labele** (oznake instrukcija). U tu svrhu korist ćemo slova:

$A_1, B_1, C_1, D_1, E_1, A_2, B_2, C_2, D_2, E_2, A_3, \dots$

Sljedeća tabela prikazuje instrukcije jezika S.

Tabela 1.1 Instrukcije jezika S

Instrukcija	Interpretacija
$V \leftarrow V + 1$	Povećaj vrijednost varijable V za 1.
$V \leftarrow V - 1$ jednaka nuli, vrijednost	Ako je vrijednost varijable V ne radi ništa, inače smanji varijable V za 1.
IF $V \neq 0$ GOTO L jednaka 0, ima labelu L; instrukcijom.	Ako vrijednost varijable V nije nastavi sa instrukcijom koja inače nastavi sa sljedećom

Gornje instrukcije zvaćemo inkrementiranje, dekrementiranje i uslovni skok, respektivno. Usvajamo, takođe da, na početku izvršavanja programa, sve lokalne varijable Z_i i izlazna varijabla Y imaju vrijednost 0, dok ulazne varijable imaju zadate početne vrijednosti.

Instrukcije mogu biti sa ili bez labele. Kada instrukcija ima labelu, labela će biti napisana unutar uglastih zagrada, kao u primjeru:

[B] $Z \leftarrow Z - 1$

Kasnije ćemo dati jednu još formalniju definiciju jezika S, ali za sada probajmo njegovu upotrebljivost na nekim primjerima.